

בראשית א' - ב' 3 - סיפור הבריאה הראשון

בפרק זה מתוארת בריאת העולם כמושלמת. גם התוכן וגם הצורה (המילים, המבנה) מביעים את הרעיון שהאל ברא את העולם בצורה מושלמת, מתוך מחשבה ותכנון, ובשלווה.

פתיחה - פס' 1-2

בפסוקים אלו מתואר המצב שלפני בריאת העולם (בריאת השמים והארץ בפסוק הראשון מכוון לבריאת העולם באופן כללי). המצב שלפני הבריאה היה מצב של תוהו ובוהו - כלומר של חומר חסר צורה. היו רק חושך, תהום ומים, ורוח אלוהים ריחפה מעל (כלומר האל שלט גם לפני שברא את העולם).

היום הראשון - בריאת האור פס' 3-5

כל הבריאות בפרק נעשות על ידי אמירה של האל (ולא על ידי עשייה של האל). הדבר מדגיש את עצמת האל, שיכול לברוא רק על ידי אמירה. האל מציין לטובה את בריאת האור "וַיֵּאָרָא אֱלֹהִים אֶת-הָאֹר, כִּי-טוֹב". קושני: היום הראשון לא נקרא יום ראשון אלא יום אחד: וַיְהִי-עֶרְבַּ וַיְהִי-בֹקֶר, יוֹם אֶחָד. (זאת לעומת כל שאר הימים שנקראים שני, שלישי וכיו). פתרון: עדיין לא נבראו שאר הימים, זה היום היחיד שהיה, ולא היה ברור אם יהיו עוד ימים אחריו. בנתיים היה רק "יום אחד".

היום השני - בריאת השמיים (= המים העליונים) פס' 6-8

אלוהים בורא את השמיים על ידי כך שהוא מפריד את המים בעולם למים עליונים ולמים תחתונים. בין המים העליונים למים התחתונים מפרידה שכבה הנקראת רקיע. אלוהים קורא לרקיע "שמים". על יום זה לא נאמר "כי טוב" - ככל הנראה בגלל שאלוהים עדיין לא סיים את הבריאה הקשורה במים.

היום השלישי - המשך הבריאה במים ובריאת הצומח - פס' 9-13

אלוהים מסים את הבריאה במים שהתחילה ביום השני: המים התחתונים נאספים למקום אחד הנקרא ים, ומתגלה היבשה. מודגש כי הכל נעשה על ידי אמירה של אלוהים בלבד. פס' 11-13 - בריאת הצומח: אלוהים בורא שני סוגים שונים של צמחיה: צמחיה נמוכה: "דשא עשב", וצמחיה גבוהה: "עץ".

ביום זה נאמר פעמים "כי טוב": על סיום הבריאה במים, ועל בריאת הצמחיה.

היום הרביעי - בריאת המאורות פס' 14-19

ביום הרביעי בורא אלוהים את השמש (המאור הגדל), הירח (המאור הקטן) והכוכבים. ל"מאורות" יש מספר תפקידים הקשורים ללוח השנה שנקבע לפיהם וכן לתפקידם כמאירים: א. להבדיל, בין היום ובין הלילה - להבדיל בין יום ללילה = בין האור ובין החושך ב. והיו לאתות - גרמי השמים מסמנים כיוונים (למשל - כוכב הצפון) ג. ולמועדים - לפי הירח והשמש נקבעים החגים והמועדים. ד. ולגמים וְשָׁנִים - לפי הירח והשמש קובעים את הימים (מהו אורך היום, מהו אורך השנה..). ה. להאיר על-הארץ - תפקיד זה נזכר פעמים. האל ברא את המאורות כדי להאיר את העולם.

קושי: איך יתכן שאלוהים ברא את המאורות עכשיו אם נאמר כבר ביום הראשון שאלוהים ברא את האור?

לאחר בריאת האור נאמר **וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים, בֵּין הָאור וּבֵין הַחֹשֶׁךְ** (פס' 4)

לאחר בריאת המאורות נאמר שהם נעשו כדי **וּלְהַבְדִּיל, בֵּין הָאור וּבֵין הַחֹשֶׁךְ** (פס' 18)

לא ברור מדוע נבראו גם המאורות אם האור כבר נברא וה' כבר הבדיל בין האור ובין החושך.

פתרון: ישנן מספר הצעות לפתרון:

1. האור שנברא ביום הראשון הוא אור אלוהי- כלומר אור שנברא עבור אלוהים ולא עבור בני האדם

2. רש"י: "מיום ראשון נבראו, וברביעי ציוה עליהם להיתלות ברקיע". כלומר, המאורות נבראו כבר ביום הראשון, יחד עם האור, אך רק ביום הרביעי אלוהים "תלה" את המאורות במקומם בשמים.

היום החמישי- בריאת בעלי החיים בים והעופות- פס' 20-23

אלוהים בורא את החיות החיות בים, ואת העופות. הוא מברך אותם בברכה **פְּרוּ וּרְבוּ**- כלומר מברך אותם שיתרבו כך שחיות המים ימלאו את המים, והעופות ימלאו את הארץ.

יש לציין שהכתוב מדבר באופן כללי על חיות המים והעופות אך מזכיר באופן מפורש ויוצא דופן את התניניים. התנין הוא החיה היחידה המוזכרת בנפרד בשמה. **וַיִּבְרָא אֱלֹהִים, אֶת-הַתְּנִינִים הַגְּדֹלִים;** מחבר בראשית שולל את המיתוס של מלחמת האל בים ובנהר.

במיתוס האוגריתי העתיק על הים, מסופר על מלחמותיו המוצלחות של בעל, אלוהי השמים ואלוהי החיים, בשר של הים ובעוזרו, שאיימו לכסות במימיהם את היבשה כולה. בעל נאבק בהצלחה גם נגד יתר המפלצות העוזרות לאל הים: לויתן נחש בריח ונחש עקלתון בעל שבעת הראשים.

היצירה הבבלית "אנומה אליש" מספרת גם היא על קרב בין מרדוך לבין תיאמת, אלת הים, ומסתיימת בהריגתה של תיאמת ובבריאת העולם מתוך גופה.

הרמזים הרבים למיתוס המצויים במקרא, מלמדים על קיומו של יסוד משותף במסורת השמית שכללה את המוטיב הקדום של מלחמה במים. אולם בניגוד למסורת הפגאניות, במקרא מיוחסות הפעולות לה', לעומת המסורות הפוליתאיסטיות המייחסות את הפעולות לאלילים. לפיכך נראה כי היסודות האליליים שהיו באגדות המקוריות טושטשו, והוטבעו בהם סממני האמונה המונותאיסטית- אמונת היחוד. הכתוב מביא סיפורים אלה כהוכחה לגודלו וחוזקו של ה'.

היום השישי- בריאת בעלי החיים שעל היבשה ובריאת האדם. פס' 24-31

תחילה בורא אלוהים ביום השישי את החיות שעל היבשה. חיות אלו מחולקות לשלושה סוגים: **בְּהֵמָה**- חיות מבוייתות, הקרובות לאדם **וְרִמָּשׁ**- הזוחלים, **וְחַיִּתוֹ-אֲרָץ**- חיות בר פראיות. לאחר מכן בורא אלוהים את האדם.

לפני בריאת האדם אומר מה הוא מתכנן: **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ; וַיְרִדוּ בְדָגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם, וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל-הָאָרֶץ, וּבְכָל-הָרִמָּשׁ, הָרִמָּשׁ עַל-הָאָרֶץ.**

אלוהים מתכנן לעשות אדם הדומה לו, שישלוט בכל החיות למיניהן.

בפסוק זה ישנם מספר קשיים:

א. קושי לשוני: מדוע הפסוק בלשון רבים **נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוֹתֵינוּ**- הרי האל הוא יחיד!
פתרונות:

1. צורת הריבוי- (כלומר דיבור כרבים ולא כיחיד) היא צורה של דיבור מכובד שאופייני למלכים (וגם לה')

2. אלוהים מתייעץ כאן עם המלאכים בנושא בריאת האדם.

ב. קושי תיאולוגי (דתי- אמוני, שקשור לתפיסת האל)

נאמר שהאדם נברא בצלם אלוהים, ובדמותו. **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוֹתֵינוּ**. האם לאל יש דמות, האם יש לו גוף הדומה לגוף האדם? הרי לאל כלל אין דמות. הוא מופשט.
פתרון:

יש לפרש את המושגים "צלם" ו"דמות" מבחינה רוחנית. כלומר, משמעותו של הפסוק היא שאלוהים ברא את האדם עם תכונות הדומות לתכונות האל (האדם יכול לחשוב, לבחור...)

בריאת האדם-

אלוהים בורא את האדם והאשה ביחד. **"וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם בְּצַלְמוֹ, בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ: זָכָר וּנְקֵבָה, בָּרָא אֹתָם"**(27).

הברכות לאדם-

אלוהים מברך את האדם והאשה בשתי ברכות:

א. פירון: **וַיְבָרֶךְ אֹתָם, אֱלֹהִים, וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת-הָאָרֶץ**. ברכה דומה ניתנה גם לדגים ולעופות.

ב. שלטון על כל העולם: **... וּכְבֹשָׁה; וּרְדוּ בְּדַגַּת הַיָּם, וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם, וּבְכָל-חַיָּה, הַרְמִשָּׁת עַל-הָאָרֶץ**. (28).

הפעלים המודגשים בפסוק הם הפעלים הרומזים על שליטת האדם בעולם:

לכבוש = לרדות = לשלוט. (**כְּבֹשָׁה=רְדוּ=שְׁלוֹטוּ**)

ברכת השלטון בעולם ניתנת לאדם בלבד.

המזון-

לאחר הברכות לאדם נותן אלוהים לאדם ולאשה מזון רב – שכולו מן הצומח. בראשית ימי האדם בעולם, היו גם בני האדם וגם החיות צמחוניים. כט **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, הִנֵּה נֹתְתִי לָכֶם אֶת-כָּל-עֵשֶׂב זֶרַע זֶרַע אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ, וְאֶת-כָּל-הָעֵץ אֲשֶׁר-בּוֹ פְּרִי-עֵץ, זֶרַע זֶרַע: לָכֶם יִהְיֶה, לְאֹכְלָה.**

למי מתייחס הביטוי בסוף הבריאה ("טוב מאד")?

בסוף תאור הבריאה ביום השישי נאמר **וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת-כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה, וַהֲנֶה-טוֹב מְאֹד**.

למה מתייחס הביטוי "כל אשר עשה"? מה בדיוק אלוהים מגדיר כ"טוב מאד"?

פתרונות-

1. הביטוי מתייחס לכלל הבריאה "כל אשר עשה" אלוהים מגדיר את כלל הבריאה כ"טובה

מאוד". (לפי פתרון זה אלוהים לא מציין את בריאת האדם כטובה- אולי בגלל שאלוהים

כבר יודע שמעשי האדם בעתיד יהיו רעים)

2. הביטוי מתייחס לבריאת האדם, שעליה אומר אלוהים "טוב מאוד". האדם הוא שיא הבריאה, הבריאה החשובה ביותר, שכן רק עליו נאמר "טוב מאוד" ועל כל שאר הבריאות נאמר רק "טוב".

עליונותו של האדם על שאר הברואים-

בריאת האדם היא ייחודית בהשוואה לשאר הבריאות. מתוך תאור בריאת האדם בררו כי הוא הבריאה העליונה על כל שאר הנבראים:

1. רק לפני בריאת האדם מתואר התכנון של אלוהים את הבריאה.
2. רק על האדם נאמר שנברא בצלם אלוהים
3. רק בבריאת האדם הוזכרו גם הזכר וגם הנקבה
4. אלוהים מברך רק את האדם בשליטה בטבע. החיות

השבת

השבת מסיימת את מעשה הבריאה באופן חגיגי (הפסוקים מדגישים שוב ושוב שביום זה אלוהים סיים את הבריאה שהחלה ביום הראשון). השבת היא היום השביעי לבריאה השונה משאר הימים שכן זהו יום מנוחה, יום שאין בו בריאה. אלוהים קידש אותו, כלומר הבדיל את היום הזה משאר הימים.

קושי-

מדוע יום חשוב זה אינו מוזכר בפרק א'?! הרי השבת מהווה את הסיום לכל הבריאה המתוארת בפרק א', ובתאור השבת אף מוזכרת הבריאה: **אֶשׁר-בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת..** פתרון-

חלוקת התנ"ך לפרקים נעשתה בתקופה מאוחרת, לפני כ- 800 שנה בלבד על ידי כומר נוצרי. זו אינה חלוקה מקורית של הכתוב ולכן לפעמים ישנן אי התאמות בין החלוקה לבין התוכן.

תאור הבריאה כבריאה מושלמת.

המחבר מתאר את הבריאה כמושלמת על ידי שימוש במספר אמצעים:

1. שימוש במספר הטיפולוגי שבע. מספר זה מציין שלמות.
2. מתן ציון "כי טוב" לכל בריאה, וציון "טוב מאוד" לכלל הבריאה (או לבריאת האדם)- כל הדברים טובים בעיני האל, כלומר הבריאה מושלמת.
3. סדר הבריאה- בשלושת ימי הבריאה הראשונים נבראה התשתית, היסודות של העולם. בשלושת הימים הבאים נבראו שאר הפרטים הנזקקים לתשתית: האור, השמים והמים, והיבשה המאורות, העופות והדגים, חיות היבשה והאדם. מבנה זה בא להדגיש שהבריאה היא מתוכננת ונובעת מחשיבה, והביצוע שלה מושלם.

מטרות סיפור הבריאה הראשון:

סיפור זה הוא **סיפור אטיולוגי**- סיפור שמטרתו לתת תשובות לשאלות ששאלו בני האדם את עצמם לגבי העולם.

השאלות שעליהן עונה הסיפור:

1. מי ברא את העולם? האל לבדו?
2. כיצד נברא העולם? לפי תכנון מוקדם, בשבעה ימים, על ידי אמירה של האל.
3. מהו המעמד של האדם בעולם? מעמדו של האדם הוא עליון. הוא נברא בצלם אלוהים ואלוהים העניק לו את השלטון בטבע.
4. מה הסיבה לקיום השבת? בני האדם נחים בשבת כדי לחקות את האל, שגם הוא נח ביום השביעי לבריאה.

בראשית פרק ב: סיפור גן העדן

הנושאים ביחידה:

- (1) המצב הראשוני של העולם (ב, 4-6)
- (2) בריאת האדם (ב', 7)
- (3) תפקיד האדם בגן עדן (ב', 15)
- (4) יצירת בעלי החיים והאישה (ב', 18-22)
- (5) יחסי איש-אישה (ב', 23-24)

- 1) **המצב הראשוני של העולם:** העולם הוא יבשה רוויה במים (מהאד) אך אין בו אדם, צמיחיה, גשמים ובע"ח.
- 2) **בריאת האדם:** נברא ראשון. שאר הנבראים קיימים כדי לספק את צרכיו. האל את כל עצי הגן, למען האדם. החיות נבראו כדי למצוא זיווג לאדם, ורק אז נבראת האישה.
פס' 7 נכתב בצורה פיוטית, 3 צלעות: "וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה/ ויפח באפיו נשמת חיים/ ויהי האדם לנפש חיה".
האדם = עפר + נשמת חיים. פסוק 7 כמדרש שם לשמו של האדם (=סיפור המהווה הסבר למקור השם של אדם או מקום): האדם נוצר עפר מן האדמה, ולכן קרוי אדם.
פסוקים 10-14 מתארים את גן העדן. מיקומו: "מקדם", מזרחה לא". נהר הגן ממוקם בין ארבעה נהרות המשקים אותו. גן העדן הוא מקום גיאוגרפי, ארצי, ולא מקום שמימי (כמו שהאמינו בתקופת בית שני). אבל התיאור אינו משקף מציאות גיאוגרפית, כי לנהרות המוזכרים בתיאור (פישון, גיחון, פרת וחידקל) אין מקור משותף ואין ביניהם קשר. **תיאור הגן בבראשית נועד להראות את העולם ההרמוני והאוטופי שבני האדם הפסידו בגלל חטאם (העונש על החטא היה גירוש מגן העדן).**

3) **תפקיד האדם בגן עדן:** "ויקח ה' אלהים את האדם וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה". ייעודו של האדם הוא לעבוד את האדמה ממנה הוא נוצר. עליו לעבוד בגן ולשמור עליו. לפי פסוק 15 העבודה היא ערך חיובי ולא עונש. האנושות מיועדת מלכתחילה לעבודת האדמה.

פס' 16-17: ה' מצווה על האדם לאכול מכל עץ הגן מלבד מ"עץ הדעת טוב ורע".

משמעות עץ הדעת: מספר פירושים: - לדעת אבן עזרא, האכילה מהעץ הולידה את התאוה למין. הוכחות: 1. השורש יד"ע במקרא- משמעות מינית (לדוג', בר' ד', 1: "והאדם ידע את חוה אשתו ותהר"). 2. אחרי האכילה אדם וחוה התביישו במערומיהם- כי לפתע היתה להם מודעות מינית. – לדעת ר' פנחס בן יאיר, האיסור היה נסיון לאדם ואשתו. המחבר נתן לעץ את השם "עץ הדעת טוב ורע" רק לאחר החטא והעונש: כיוון שלאחר שהאדם אכל ממנו ולא עמד בניסיון, הוא נענש ונחשף לצדדים הרעים של העולם (העבודה הקשה וכד'). – אפשרות אחרת: ה' רצה למנוע מהאדם את החוכמה האלהית (ידיעת טוב ורע היא ידיעה אלהית). הוכחות: 1. דברי הנחש (ג', 5: "ביום אכלכם ממנו...והייתם כאלהים יודעי טוב ורע"). 2. דברי ה' (ג', 22: "הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע").

4) **יצירת בעלי החיים והאישה (ב, 18-22):** אלהים מחליט לעשות עבור האדם "עזר כנגדו" = עזר לו/איתו. בתחילה החיות היו ה"עזר כנגדו" אך כשאף אחת מהן לא התאימה לאדם- ה' יצר את האישה.

פס' 19-20: האדם נותן שמות לחיות- מלמד על עליונותו ושליטתו בבעלי החיים. לתת שמות לחיות. נתינת השמות מלמדת על כוח שכלו של האדם, שותפות בבריאה.

פס' 21-23: בריאת האישה. נראה באמצעות צלע של האדם, עבור האדם. יחס אי-שיויוני בין המינים. היא נחותה ממנו- קודם נברא האדם ורק אח"כ האישה, ממנו ולמענו. לעומת זאת, לפי פרק א 27- זכר ונקבה נבראו יחדיו "בצלם אלהים", כלומר, היא שווה לאדם במעמדה.

פס' 24-25: סיפור אטיולוגי המסביר שתי תופעות: 1. למה לאישה קוראים אישה: "כי מאיש לקחה"- היא נוצרה מן האיש. זהו מדרש שם. 2. למה גבר עוזב את הוריו, נושא אישה ומקים איתה משפחה: "על כן יעזב איש את אביו ואת אמו, ודבק באשתו והיו לבשר אחד". כיוון שהם במקור גוף אחד, הרי שיש להם רצון לחזור להיות "בשר אחד", להתחבר ולהיות יחד.

מדוע סיפור הבריאה חוזר פעמיים?

לפי פרשנות מסורתית: שני הסיפורים משלימים זה את זה. הסיפור הראשון מרחיב על בריאת העולם ומצמצם בסיפור בריאת האדם, ולעומתו, הסיפור השני מצמצם בבריאת העולם ומפרט בתיאור בריאת האדם ותפקידו בגן עדן. במילים אחרות, פרק א' הוא כללי יותר, ואילו פרק ב' הוא פירוט שלו.

לפי חקר המקרא: ספר בראשית (כמו התורה כולה) נכתב על ידי מחברים שונים, שחיבוריהם נערכו יחד. פרקים א ו-ב נכתבו על ידי סופרים שונים בזמנים שונים, והעורך המקראי שילב אותם זה בצד זה.

סיפור הבריאה בפרק ב	סיפור הבריאה בפרק א
האל בתוך העולם, יש לו מגע ישיר עם הבריאה	האל עומד מחוץ לעולם, ללא מגע עם הנבראים
הכינוי לאל "ה' אלהים".	הכינוי לאל: "אלהים".
האל בורא בעשייה: "ויצר ה'... ויטע...".	האל בורא את העולם במאמר-ציווי ("יהי...").
העולם- יסודו ביבשה ("אדם אין לעבוד את האדמה")	העולם- יסודו במים ("רוח אלהים מרחפת על פני המים")
שימוש בשורש יצ"ר	שימוש בשורש בר"א
אין ציון זמן מוגדר לבריאה.	תהליך הבריאה: בשבעה ימים. מספר טיפולוגי
הבריאה אסוציאטיבית, ואינה מתוכננת מראש. בעלי החיים נוצרו כדי למצוא בת זוג לאדם, ורק אחרי שלא מצא זוג בין החיות- נבראה האישה.	בריאה מתוכננת, מסודרת, התיאור תבניתית

האדם בסיפור הבריאה השני	האדם בסיפור הבריאה הראשון
נברא ראשון: הוא חלק מהבריאה ויש לו תפקיד פעיל בתהליך הבריאה (נותן שמות לחיות)	נברא אחרון: הוא נזר הבריאה, העולם נברא בשבילו, והוא נברא רק כשהכל מוכן.
אדם נוצר ראשון ובסוף האישה נוצרה מצלעו, עבורו. מעמדה נחות מן האישה.	נברא יחד עם האשה: "זכר ונקבה ברא אותם". גם בברכה לאדם יש שיוויון בין האישה לאישה
נוצר מעפר	נברא "בצלם אלהים"
לשמור על גן עדן (תפקיד מצומצם).	תפקיד האדם בעולם: להתרבות, לשלוט בחיות ובטבע

תהילים ק"ד:

נושא מזמור ק"ד: מזמור שבח לאל הבורא.

נקודת המבט היא של אדם שמתבונן בבריאה, במציאות שסביבו, ומתוכה מהלל את ה'. זהו לא תיאור שיטתי של בריאת העולם, אלא תיאור העולם מתוך עיני המתבונן המתפעל ממנו. המתבונן מהלל את ה' גם על פעולות הבריאה הראשוניות וגם על הפעולות שהוא

ממשיך לעשות בעולם כדי שישאר מושלם. ראיות: דיבור בגוף ראשון המלמד על נקודת המבט האישית במזמור (פס' 1: "ה' אלהי גדלת מאד..."), פס' 33: "אשירה לה' בחיי...". התיאורים של מעשי הבריאה הם בלשון עבר ("תהום כלבש כסיתו", "עשה ירח למועדים", פס' 5), אך במקביל יש שימוש בלשון הווה לפעולות שה' ממשיך לבצע בעולם (למשל: "המשלח מעינים בנחלים"- פס' 10, "משקה הרים מעליותיו"- פס' 13, "מצמיח חציר לבהמה"- פס' 14). כלומר, ה' מתואר כבורא הבראשית, ובמקביל כמעורב בעולם ושומר עליו ועל הבריות שבו.

פס' 1: הביטוי "ברכי נפשי את ה'" מהווה מסגרת למזמור (מופיע בהתחלה ובסוף). ביטוי זה מציג את **מטרת המזמור: שבח והלל לה'.** משמעות מילולית: המשורר מעודד את עצמו לברך את ה'.

מטאפורה/האנשה: "הוד והדר לבשת". ה' מוצג כמלך גדול, הלבוש בגדים מפוארים.

פס' 2: המשך המטאפורה של הלבוש שהופיעה בפסוק הקודם. כאן, בגדו של ה' הוא האור "עוטה אור כשלמה". כמו בבראשית א' האור הוא הבריה הראשונה, ונובע מה'. ההבדל: בבראשית האור נברא במאמר ה', כאן האור הוא כביכול לבושו של ה'.

המשך פס' 2- בריאת השמים: "נוטה שמים כיריעה". השמים מוצגים כאוהל שפרוש מעל הארץ. יש כאן דמיון לבריאת השמים בבראשית א' (היום השני). תיאור השמים כיריעה דומה לסיפור הבריאה הבבלי: (מרדוך הרג את תיאמת וחצה את גופתה לשניים. מהחלק העליון ברא את המים העליונים, ומהחלק התחתון את הארץ והמים התחתונים. אח"כ) **מרדוך "נטה יריעה" מתחת למים העליונים כדי שלא יזלו לארץ.**

עוטה-נוטה = מצלול. שימוש במילים בעלות צליל דומה כקישוט סגנוני שמטרתו למשוך את לב השומע (שם נוסף לתופעה: לשון נופל על לשון).

פס' 3: "המקרה במים"- בונה את הקירות או התקרה ממים, "עליותיו"- מקום מושבו של ה' בשמים [השווה שו' ג 20- "עלית המקרה"- מקום מושבו של עגלון מלך מואב]. לפי זה במקום מושבו של ה' בשמים יש מים. כמו בבראשית א- מעל הרקיע יש מים עליונים. "השם עבים רכובו המהלך על כנפי רוח"- ה' רוכב על עננים ורוח. בדומה לכך, בעל האל הכנעני מכונה 'רוכב עננים'. גם מרדוך הבבלי שולט בסערות (רוחות, ברקים).

פס' 4: ממשיך את אותו רעיון: הרוחות, הברקים ("אש לוחט") משרתים את ה', כמו שהעננים והרוחות בפס' הקודם הם כלי רכבו...

פסוקים 5-9: בריאת הארץ וריסון המים בעולם. שרידי המיתולוגיה של המלחמה במים. בדומה לבראשית א, שם בפסוק 2 יש רמז לתהום, לתיאמת.

פס' 5: "יסד ארץ על מכוניה בל תימוט לעולם"- ה' ברא את הארץ כבניין בעל יסודות חזקים, שלא תתמוטט לנצח.

- פס' 6:** "תהום כלבוש כסיתו" = את התהום כיסית במים, כמו בבגד.
- פס' 7:** [תקבולת נרדפת:] "מן גערתיך ינוסון מן קול רעמך יחפזון" = מקביל לבר' א 9 (יקוו המים מתחת לשמים ותראה היבשה). דבר האל בבראשית מוצג כאן כגערה. זוהי האנשה של האל. המים מדומים לשובבים שה' גוער בהם והם ממהרים לחזור למקומם.
- פס' 8:** "אל מקום זה יסדת להם" = המים נקוו לים ולנהרות, למקום שנקבע להם.
- פס' 9:** "גבול שמת בל יעברון בל ישבון לכסות הארץ" = כדי שהמים לא יעברו את הגבול שהאל קבע להם.
- טענה 1: יש כאן **קבלה של המיתוס** הבבלי, כי גם כאן וגם ב"אנומה אליש" המים מוגבלים ועצורים על ידי אלהים/מרדוך. העובדה שצריך להגביל ולעצור את המים מרמזת לרצונם של המים למרוד (ה' צריך לגעור במים כדי שהם לא יכסו את כל הארץ- "מן גערתיך ינוסון").
- טענה 2: יש פה **דחיה של המיתוס** הבבלי, או ביטול המיתוס. המשורר מדגיש כי ה' שולט בתהום ובמים, ואין כאן מרד נגדו. הוא עליון, הם כפופים לו, הם לא ישויות עצמאיות הנלחמות בו.
- פסוקים 10-18:** תיאור האקולוגיה העולמית:
- 10-13:** תפקיד המים- להשקות הצמחיה. בפסוקים 6-9 הים והתהום היו איום על העולם, וה' היה צריך לשים להם גבול. כאן המים הם חלק מההרמוניה בעולם. משקים את הצמחיה ומעניקים חיים.
- פס' 10:** ה' שולח את המים מהמעיונות אל הנחלים שבין ההרים.
- פס' 11:** המים משקים את חיות השדה ("חיתו שדי"), וחמורי הבר ("פראים") מרוויים את צמאונם במים.
- פס' 12:** "עפאים" = ענפים.
- פס' 13:** ה' מוריד גשם "מעליותיו"- ממקום מושבו בעננים (בפסוק 3- "עליותיו" = מקום מושבו ה').
- "מפרי מעשיך תשבע ארץ" = המים שהם פרי מעשי ה', הכרחיים לקיום העולם, לכך שכל הברואים ישבעו.
- 14-17:** תפקיד הצמחיה- מזון לבהמה ולאדם. בתים לציפורים ולחסידה. בפסוקים 14-15 מוזכרים לחם, יין ושמן, שהם מוצרי מותרות שרק האדם זוכה להם. מצד אחד האדם מוזכר כמי שצריך לעבוד בשביל לחמו, ומצד שני, זוכה להנות מהעולם עם מותרות שבעלי החיים לא נהנים מהם (לחם, שמן, יין- מוצרים שצריך לייצר, ולא קיימים סתם בטבע).
- 18:** תפקיד ההרים והסלעים- כמקום מושבם של היעלים והשפנים.
- התיאור מציג הרמוניה, יש דגש על תכליתיות: לכל בריה יש תכלית ומטרה, היא תלויה במערכת האקולוגית ותורמת לה (חזרה על למ"ד התכלית: "לבהמה", "לעבודת האדם", "ליעלים" וכו').
- 19-23:** מחזוריות היום והלילה.

19: "עשה ירח למועדים" = הירח נוצר כדי לעל פיו יקבעו את ימי החודש. מקביל לתפקיד המאורות בבראשית א 14: "והיו לאותות ולמועדים ולימים ולשנים". "שמש ידע מבואו" = השמש יודע מתי ואיפה לשקוע, כחלק ממחזוריות העולם.

20-21: "תשת חושך וכו'" = בלילה, כשיש חושך, חיות הטרף יוצאות לציד. גם הכפירים (האריות) יוצאים בלילה, אבל אפילו הם זקוקים לה' בשביל מזונם.

המחזוריות ההרמונית מתבטאת באופנים שונים:

- הירח והשמש יודעים את מיקומם ותפקידם תמיד.
- הלילה- משמש את החיות הטורפות לצוד את הטרף שלהן.
- היום- מיועד לאדם. האדם יוצא מידי יום לחפש אחר מזונו. כך האדם יוצא בלי להסתכן במפגש עם חיות הטרף.

24: מאמר מוסגר שמפריע את רצף המזמור. זוהי קריאת התפעלות על חכמת הבריאה: מעשי האל רבים, ולמרות זאת אין בהם אחד שלא נעשה בחכמה. המשורר לא מצליח לעצור את רגשות ההתפעלות שלו, וקוטע את המזמור כדי לבטא זאת.

25-26: הים וההרמוניה השוררת בו. "חיות קטנות עם גדולות"- הים הרמוני, שליו ושקט, בית גידול לחיות שונות, שחיות בשלווה יחד. אין רמז לסערות. אניות יכולות לעבור בים בבטחה. =דחיית המיתוס (לפיו הים מרדן, סוער, מאיים על האל). "לוייתן"- חיה מיתולוגית, מפלצת ים. גם כאן דחיה של המיתוס: הלויתן הוא יציר ה', שמשחק בו.

27-32: פסוקי סיכום. קיום הסדר העולמי תלוי ברצונו החופשי של האל. גם אם נדמה שישנה מחזוריות קבועה בבריאה, האל יכול לשנות אותה כרצונו. הבריאה היא לא מעשה חד פעמי, אלא האל ממשיך להיות נוכח ושולט בבריאה כל הזמן. הברואים תלויים בחסדו של ה': "כולם אליך ישברון" = כל בעלי החיים נושאים אליך עניים בתקווה שתדאג למזונם. **מחזוריות המוות והחיים**- תלויה בה': "תסתיר פניך יבהלון תוסף רוחם יגעון ואל עפרם ישובון" = כאשר תאסוף את רוחם של בעה"ח אליך, הם ימותו.

[רעיונות דומים לבראשית ב 7, בריאת האדם: ה' נותן חיים על ידי רוחו. הברואים מקורם בעפר, וסופם בעפר. הבדל: בבראשית מדובר רק על מתן חיים לאדם מהעפר, פה מדובר על מוות וחזרה לעפר. הבדל נוסף: בבראשית מדובר רק על האדם, פה מדובר על כל בעה"ח].

32: "מביט לארץ ותרעד"- הסבר דתי לתופעה של רעידות אדמה.

"יגע בהרים ויעשנו"- הסבר דתי להתפרצויות הרי געש: נגיעה של ה' בהרים.

33-35: מסקנה אישית: "אזמרה לה' בעודי"- עלי להלל את ה' כל עוד אני חי. "יערב עליו שיחי"- תקווה שמזמור זה ("שיחי") ימצא חן בעיני ה', ואז אשמח. מסקנה כללית: בעולם כ"כ מושלם, שה' יכול לעשות בו כרצונו, אין מקום לחטאים ולרשעים, ולכן קיומם זמני ואין ספק שהם יכלו ("יתמו"). א תקווה שהחסרון היחיד שקיים בעולם, שהוא החטאים והרשעים, יכלה מן העולם כדי שהעולם יהיה מושלם.

נושאים לדוגמא שאפשר לשאול עליהם בבגרות/ מתכונות:

- יסודות מיתולוגיים בבראשית ובתהלים ק"ד.
- קווי דמיון בין בראשית לבין תהלים ק"ד (בריאת האור, השמים והארץ; ההרמוניה בעולם, הסדר בבריאה וכו')
- **קווי שוני** בין בראשית לבין תהלים ק"ד (בריאה חד פעמית- בר', לעומת מחזוריות ומעורבות מתמשכת של ה' בעולם- תה'); אלוהות מופשטת- בר', לעומת אלוהות גשמית- תה'; ה' מרוחק מן העולם, לעומת ה' בתוך העולם קרוב לברואיו. סגנון: פרוזה [סיפור]- בר', לעומת שירה- הרבה דימויים ומטפורות- תה'; נקודת מבט אובייקטיבית של מספר כל יודע שמספר בגוף שלישי- בר', לעומת נקודת מבט אישית של משורר המתבונן בבריאה ומדבר בגוף ראשון)- תה'.

	תה' ק"ד 14-2	בר' א 2-13
האור	2: עוטף את ה' כשלמה. מוזכר ראשון.	3: האור נברא ראשון
שמים	2: פרישת השמים כאוהל מעל הארץ "נוטה שמים כריעה". מוזכר אחרי האור.	6-7: בריאת הרקיע, לוח רקוע שמפריד בין המים העליונים לתחתונים. נברא אחרי האור.
יבשה	5: בריאת היבשה והצבתה על יסודות חזקים ("יסד ארץ על מכונה")	9-10: בריאת היבשה על ידי הפרדה בין הים ליבשה. "יקוו המים... ותראה היבשה".
המצב לפני הבריאה	6: "תהום כלבוש כיסיתו על הרים יעמדו מים": העולם מלא מים. ה' כיסה גם את התהום במים.	2: "והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים"- העולם מלא מים, גם התהום מוזכרת.
צמחיה	14: ה' בורא את הצמחים: "מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם".	11-12: אחרי חשיפת היבשה ביום השלישי- בריאת הצמחים.

יש דמיון בסדר אזכור הבריות: אור, שמים, יבשה, צמחים. דמיון גם במה שהיה בעולם לפני הבריאה: תהום, מים. שוני: בע"ח בתהלים מוזכרים אחרי המים (שמרוויים את צמאונם).

	תהלים ק"ד	בראשית א
מאורות	19: דגש על המחזוריות של	14-19: דגש על תפקיד המאורות

(קביעת זמנים)	המאורות. כמו בבראשית, התכלית: "למועדים", אך הדגש במזמור על מחזוריות היום והלילה, וההרמוניה ביניהם.	
21: "ויברא אלהים את התנינים הגדולים" - התנינים אינם יצורים מיתולוגיים שנלחמים באל, אלא האל ברא אותם בעצמו, והם כפופים לו.	26: ה' ברא את הליותן, לשחק בו. הליותן אינו מפלצת ים שנלחמה באל אלא יציר כפיו של ה'	דחיית המיתוס על מפלצות ים מרדניות
29-30: ברכה לאדם ולבעלי החיים שיאכלו צמחים.	28-29: ה' מעניק מזון לכל הבריות, כולם תלויים בחסדיו.	מזון

נקודות דמיון כלליות לבראשית א:

- מוזכרים אותם יסודות: אור, שמים, ארץ, צמחים (דשא, עשב), ים, עופות, דגים. האדם הוא חלק מהבריאה.
- תיאור של עולם הרמוני. בבראשית זה מתבטא בסדר ותבניתיות. פה זה מתבטא בתלות הדדית של המערכת האקולוגית. כל בריה תלויה באחרת.

תהלים ח': מזמור טבע.

מבנה הפרק:

[פס' 1: כותרת]

פס' 2-5: גדולת ה' בניגוד לקטנות האדם.

פס' 6-10: גדולת האדם. סיום המזמור: גדולת ה'.

היחס בין שני חלקי המזמור הוא כיאסטי. מבנה זה מציב את האדם במרכז המזמור, מצד אחד בהשוואה לה' הוא אפסי, מצד שני, הוא מוצג כשולט בעולם וכבעל מעמד נעלה.

מטרת המזמור: להאדיר את גדולת ה', באמצעות דוגמאות שונות: התבוננות בעוללים וביונקים, נפלאות הבריאה וגרמי השמים, בכבוד שה' העניק לאדם בעולם כשליט.

פס' 1: כותרת. "מזמור לדוד" - המזמור מיוחס לדוד. או: המזמור מוקדש לדוד. "גיתית" = כלי נגינה שמקורו בעיר גת (רש"י, התרגום הארמי). או, שיר ששרו דורכי ענבים בגת (עולם התנ"ך, תה"ש).

פס' 2: יחד עם פס' 10- מהווה מעטפת ספרותית למזמור. המזמור פותח ומסיים באותם מילים: "ה' אדנינו, מה אדיר שמך בכל הארץ". המעטפת מציגה את מטרת המזמור (להאדיר את גדולת ה').

"מה" = משמעות של התפעלות. הכוונה: כמה אדיר שמך!!

"אשר תנה" = נתת. "הודך" = תפארתך. "על השמים". הכוונה: ברואיך בשמיים מעידים על "הודך", תפארתך, בעולם.

פס' 3: "מפי עוללים ויונקים יסדת עז (=גבורה, כח)". כלומר, את כוחך המופלא בבריאה אתה מוכיח באמצעות הפה של העוללים והיונקים. שני פירושים אפשריים: מעשה היניקה האינסטיקטיבי מעורר פליאה ומעיד על כוחו של ה'. אַן מה שמעורר פליאה ומעיד על כוחו של ה' היא היכולת המילולית של האדם, שקיימת כבר אצל פעוטות, ואינה קיימת אצל אף בעל חיים אחר.

"למען צורריך, להשבית אויב ומתנקם" = נפלאות מעשי ה' (מעשה היניקה, אַן כוח הדיבור של האדם) מהוות הוכחה כנגד מכחישי ה', אויביו של ה'. (המכונים "צורריך", "אויב ומתנקם").

פסוק 3 מסביר ומדגים את הנאמר בפסוק 2: בפסוק 2 גדולת ה' מקבלת ביטוי בשמיים, שבהם אפשר לראות את הודו והדרו של ה'. בפסוק 3 גם ברואיו הקטנים של ה', העוללים והיונקים, מעוררים התפעלות מכוחו של ה' שהעניק להם את היכולת לינוק עם היוולדם/ יכולת הדיבור המבדילה ומרוממת אותם מבעלי חיים.

פסוק 4: "כי אראה שמירך" = כאשר אני מביט בשמיים שבראת. "מעשה אצבעותיך" = ביטוי שמתייחס אל השמים כאל מלאכת מחשבת, מעשה אומן. "ירח וכוכבים אשר כוננת (=יצרת)" = וכשאני מסתכל על גרמי השמים שבראת.

פסוק 5: (לאור גדולת ה' שהוזכרה בפסוק הקודם) אני שואל בפליאה:

"מה אנוש
כי תזכרנו
[---] וּבן אדם
כי תפקדנו".

תקבולת נרדפת חסרה (חסרה המילה "מה". הקורא מושך בדמיונו את המילה "מה" לצלע השניה).

משמעות הפסוק במילים שלנו: מיהו האדם הקטן וחסר החשיבות, שאתה זוכר אותו לטובה, ומעניק לו מעמד מיוחד?

גדולת האדם (6-9):

פסוק 6: כאן מפורט מה שמעורר את השאלה הרטורית בפסוק 5 ("מה אנוש כי תזכרנו"): "ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו". ה' העניק לאדם כבוד והדר יותר מכל הברואים האחרים. האדם חסר רק מעט ממעלות האל.

{קשר בין פסוקים 4, 5, 6: בפסוק 4 המשורר מתפעל מנפלאות הבריאה (השמים, הירח והכוכבים), שבהשוואה אליהם האדם קטן ואפסי. התפעלות זו מעוררת אותו לשאול את השאלה הרטורית בפסוק 5: מיהו האדם, לעומת איתני הטבע האדירים, שדווקא לו נתת יחס מיוחד, והענקת מעמד מיוחד בעולם? פסוק 6 הוא המשך לשאלה שבפסוק 5: למרות קטנות האדם (פסוק 5) ה' העניק לו כבוד מיוחד מכל ברואיו האחרים (פסוק 6). }

פסוקים 7, 8, 9: בנויים לפי כלל ופרט. **פסוק 7:** מדגיש את שלטון האדם על העולם באופן כללי. "תמשילהו (=אפשרת לו למשול) במעשי ידיך, כל שתה (=שמת הכל) תחת רגליו".

פסוקים 8-9: פירוט של האמירה הכללית שבפסוק 7: "צַנְה (=צאן) ואלפים כלם, וגם בהמות שדי (=חיות השדה)". "ציפור שמים ודגי הים, עֵבֶר אַרְחוֹת יַמִּים (=שם כללי לשוכני הים, או כינוי ללווייתן)".

הצגת בעה"ח בפסוק הוא **בסדר הדרגתי**: מהחיות קרובות לאדם עד החיות המרוחקות ביותר ממנו (צאן ובקר- חיות מבויתות, חיות השדה, ציפורים, ורק בסוף חיות הים).

פסוקים 7-9 משתמשים ב**לשון הגזמה** בתיאור שלטון האדם. האדם לא באמת שולט בכל מה שמתחת רגליו. הוא גם לא באמת שולט בעופות השמים ובדגים. אמירות אלה נועדי להאדיר את עליונות האדם בעולם.

מעמד האדם בעולם לפי הפרק: מצד אחד, **חסר ערך ונחות ביחס לטבע (גרמי השמים)**, ומצד שני, **חסר רק מעט מאלהים, בעל מעמד נעלה, ושולט בעולם.**

בראשית פרק ג'

הקדמה

פרק ג' הוא המשך הסיפור על אדם וחווה בגן עדן בפרק ב', אך לעומת פרק ב' שם מתקיימים יחסים טובים בין אדם וחווה לבין הסובבים אותם, בפרק ג' חסרה הרמוניה זו וחיים אינם מתנהלים על מי מנוחות.

הפרק נחלק ל 4 יחידות (4 נושאים):

1. החטא – פסוקים 7-1.

2. החקירה – פסוקים 8-13.

3. העונשים – פסוקים 14-21.

4. הגירוש – פסוקים 22-24.

החטא: פס' 7-1

מיהו הנחש? ישנן כמה אפשרויות:

1. יצור חי ככל בעלי החיים שברא ה'. אבל שני קשיים מתעוררים מפרשנות זו:

- כיצד הנחש מדבר? (לא הגיוני שמדובר בהתערבות אלהית (נס) שנועדה להסית את האדם והאישה נגד אלהים.)

- כיצד ייתכן שהנחש עולה בידיעותיו על חוכמתו של האדם, ומצליח להטעות אותו?

2. הנחש מסמל את יצר הרע שבאישה. לפי זה, דו השיח שמתנהל בין הנחש לאישה בעצם מתנהל בנפשה של האישה והיא מנסה לשכנע את עצמה.

גם בפירוש זה קיים קושי, שכן אם אין מדובר בנחש אמיתי, כיצד בסוף הפרק הוא נענש?

3. מדובר ביצור מיתולוגי. הנחש המיתולוגי (מופיע בתרבויות המזרח הקדום) הוא מפלצת בעלת רגליים וקומה זקופה. {רמיזות לדמות המיתולוגית הזו יש גם בישעיהו כ"ז פס' 1: "בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד יְהוָה בְּחָרְבוֹ הַקָּשָׁה וְהַגְדֹּלָה וְהַחֲזָקָה עַל לְוִיתָן נָחַשׁ בָּרַח וְעַל לְוִיתָן נָחַשׁ עֲקָלְתוֹן וְהָרַג אֶת-הַתַּנִּין אֲשֶׁר בַּיָּם".}

הסופר המקראי בחר בו לגלם את התפקיד של המסית מכיוון שהוא מסמל את מקור העורמה והרוע, ומאחר שבמציאות של המחבר יש איבה בין הנחש לאדם.

בפרק יש דחיה של המיתוס. הוכחות:

{הסבר: במיתולוגיה "נחש בריח" ו"נחש עקלתון" (וגם התנין והלוויתן) היו מפלצות-אלים שנלחמו נגד האל הבורא בניסיון לשבש את מהלך הבריאה, ובסופו של דבר האל הבורא ניצח אותם. בתיאור הנחש בפרק ניתן לראות את ההסתייגות מהמיתוס:}

- "הנחש היה ערום מכל חית השדה"- הנחש הוא אחד מחיות השדה ולא אל.

- "אשר עשה ה' אלוהים".- ה' ברא אותו כפי שברא את יתר הברואים. הוא לא עצמאי ואין לו כוחות אלוהיים.

כיצד הנחש גורם לאישה לחטוא?

הנחש מחמיר ומרחיב את הצו האלוהי ע"י פתיחת דבריו בשאלה סקרנית: "אפ כי אמר אלוהים לא תאכלו מכל עץ הגן" (פס' 1). אפ כי=האמנם. כלומר: האמנם מנע מכם האל את תענוגות החיים ואסר עליכם לאכול מכל עץ הגן? *הנחש בכוונה מגזים בחומרת האיסור: "מכל עץ הגן". הוא רוצה שהאישה תחשוב שהאיסור האלהי מוגזם ולא הוגן, וכך לגרום לה להפר אותו.

ההבדלים והסברם	דברי האישה – ג' 2-3	הצו האלוהי לאדם: ב' 16-17
אלהים דיבר בלשון <u>ציוני</u> , אך האישה מציגה את האיסור <u>כאמירה</u> בלבד.	" <u>אמר</u> אלוהים"	" <u>ויצו</u> ה' אלוהים"
בצו האלוהי מודגש כי האדם יכול לאכול מכל פרי עץ הגן לעומת דברי האישה שצמצמה את ההיתר לאכול ע"י הורדת המילה "מכל".	"מפרי עץ הגן נאכל ומפרי <u>העץ</u> אשר בתוך הגן אמר אלוהים לא תאכלו ממנו..."	" <u>מכל</u> עץ הגן אכל תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו"
האישה מוסיפה לצו האלוהי איסור נוסף: אין לגעת בעץ הדעת. בכך היא מציגה את האיסור האלהי כמוגזם ובלתי ניתן לביצוע.	"ולא <u>תגעו</u> בו"	
עפ"י הצו האלוהי העונש על אכילה מעץ הדעת הוא מוות	"פן תמותו"	"מות תמותו"

וודאי. האישה מציגה את העונש כמוטל בספק: "פן תמותו" = אתם עלולים למות.		
--	--	--

הנחש בערמומיות מסית נגד ה', ומסביר את מטרת האיסור האלהי (פס' 5): "כי יודע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפכחו עיניכם והייתם כאלהים יודעי טוב ורע". **בני האדם יהפכו להיות בדרגת האל אם יאכלו מעץ הדעת.** הנחש לא משקר: הוא אומר שבני האדם לא ימותו אם יאכלו מן העץ, והם אכן לא מתו. בנוסף, מפס' 22 אפשר ללמוד שאכן ה' חשש שהאדם יהיה כמוהו אם יאכל מן העץ: " וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאֶחָד מִמֶּנּוּ לְדַעַת טוֹב וָרָע וְעַתָּה פֶּן-יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים..."

תוצאת האכילה: "וַתִּפְקְחֶנָּה עֵינֵי שָׂנִיָּהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֵרְמָם הֵם וַיִּתְּפְרוּ עָלֶיהָ תְּאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת". האדם והאישה מודעים למיניות שלהם, ומתביישים בה.

פס' 8-13: החקירה

פס' 8: האל מוצג כבעל גוף (מתהלך בגן, שומעים את צעדיו) = זוהי **האנשה**.

האדם והאישה מתחבאים מפני ה'. ה' קורא לאדם ושואל אותו היכן הוא נמצא.

יש כאן קושי תיאולוגי (דתי): האם אין ה' יודע היכן נמצא האדם? אם כן, מדוע הוא שואל אותו "אייכה"?

פתרון: השאלה היא **שאלה רטורית**, מטרתה לפתוח עם האדם בשיחה ולתת לו הזדמנות להתחרט על מעשיו.

* האדם איננו מתחרט על מעשיו אלא מאשים את האישה ומתנער מאחריותו. בנוסף הוא מטיח בפני ה' שהאישה שנתן לו גרמה לו לחטוא.

ה' עובר לחקור את האישה, אך גם היא מתנערת מאחריות ומאשימה את הנחש שפיתה אותה ("הישיאני" = פיתה אותי).

14-19: העונשים

כדי לבטא את הרעיון שהגמול הוא גמול של "מידה כנגד מידה", הענשת החוטאים היא לפי הסדר של המעשים: קודם הנחש שהוא הראשון לחטוא, אח"כ האישה ובסוף האדם.

* מידה כנגד מידה = הגמול שניתן לאדם דומה למעשיו. בד"כ הדמיון הוא לשוני, או שיש חזרה על מילה המופיעה גם במעשה וגם בגמול ויוצרת את הקשר ביניהם.

עונשו של הנחש:

1. חטא בפיתוי האישה לאכול מעץ הדעת ולכן נענש באכילת עפר כל ימיו- מידה כנגד מידה, אכילה מול אכילה.
 2. הנחש ניצל לרעה את יחסיו הטובים עם האישה, ומעתה ישררו יחסי איבה ביניהם- מידה כנגד מידה הפיכת ההרמוניה לאיבה.
 3. היה "ערום" מכל חית השדה" ופיתה את האישה, ונענש שיהיה "ארוך" מכל חית השדה". (דמיון צלילי בין החטא לעונש).
 4. הנחש נענש בהליכה על הגחון, בזחילה על הארץ- מידה כנגד מידה- ביקש להתעלות ולהתנשא מעל ה', לפיכך הושפל.
- פס' 15: לשון נופל על לשון: "הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב".

הפועל "ישופך" משמעותו רמיסה, כלומר האדם ירמוס, ידרוך על ראש הנחש. הפועל "תשופנו" (שורש שו"ף, כמו לנשוף) משמעותו לחישת הנחש לפני ההכשה- להתנשם, כלומר הנחש ישמיע לחישה וכיש את האדם בעקבו.

עונשה של האישה:

1. האישה השפיעה על האדם וגרמה לו לעשות כרצונה. היא שלטה בו ולכן מעתה ואילך הוא ישלוט בה.- מידה כנגד מידה- ביקשה שליטה הפכה נשלטת.
2. האישה תסבול כאב וצער בזמן ההיריון והלידה.

עונשו של האדם:

1. האדם חטא באכילה מפרי עץ הדעת ונענש באכילה: "בזיעת אפך תאכל לחם"- מידה כנגד מידה- אכילה מול אכילה. האדמה בקושי תצמיח לו יבול, והאדם יצטרך להתאמץ כדי ליצר מזון.
 2. "מעפר באת ולעפר תשוב"= האדם רצה להגיע לדרגת אלהים על ידי האכילה מעץ הדעת, ולכן ה' מציג לפניו את המצב האמיתי: האדם אפסי ונחות, עשוי מעפר, וסופו למות ולחזור לעפר.
- למרות החטא, ה' לא נוטש את בני האדם וממשיך לדאוג לרווחתם: פס' 21: וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתַנּוֹת עוֹר וַיְלַבְּשֵׁם.
- הפרק בנוי במבנה כיאסטי=** מבנה בעל צורת X, כאשר הסדר של הדברים בקטע השני הפוך מהסדר שבקטע הראשון.

העונש (14-19)

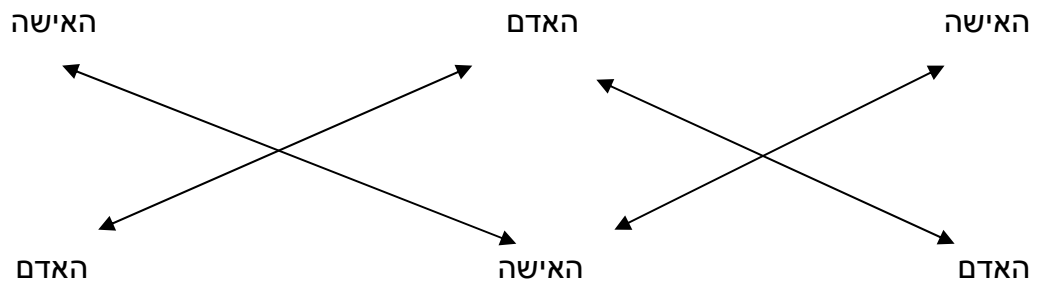
סדר החקירה (11-13)

סדר החוטאים (1-6)

הנחש

(הנחש אינו נשאל)

הנחש

סדר החקירה הפוך לסדר הפיתוי, וסדר העונשים הפוך לסדר החקירה. האישה נמצאת במרכז, היא מניעה את הכל. מצד אחד היא מפותה ומצד שני שהיא מפתה.

פס' 22-24: הגירוש מגן העדן

לאחר שהאדם והאישה אכלו מעץ הדעת וידעו להבחין בין טוב לרע, ה' חושש שיאכלו גם מעץ החיים ויזכו לחיי נצח, לכן הוא מחליט לגרשם מגן עדן. יש כאן **קושי תיאולוגי**: האל חושש מכוחו של האדם.

הסיפור בפרק ג' נותן סיבות לתופעות רבות (כלומר, יש בו יסודות אטיולוגיים):

[סיפור אטיולוגי = סיפור מן העבר הרחוק שמסביר תופעות במציאות של המספר]

שאלות עליהן הסיפור עונה:

מדוע הנחש נחשב כאויבו של האדם?

מדוע מכל בעלי החיים דווקא האדם נזקק ללבוש?

מדוע מכל הנקבות בטבע סובלת דווקא האישה בהריונה ובלידתה יותר מכולן?

מדוע האדם עובד קשה לפרנסתו?

מדוע שולט הגבר באישה?

מדוע האדם לא חי חיי נצח?

מדוע הנחש זוחל על גחוונו?

בראשית י"א פס' 1-9: סיפור מגדל בבל/ חטאי דור הפלגה (=הכינוי של חז"ל לבני הדור שבו התפלגה הארץ על ידי ה')

סיפור מגדל בבל בולט בשני מאפיינים שלו:

1. סיפור בעל מבנה בולט בצורה ברורה מאוד: חטאי האנושות מול עונשו של האל קשורים זה בזה ומובילים להקבלה של "מידה כנגד מידה".
2. הסיפור הוא שיאה של הידרדרות המוסרית של המין האנושי, כאשר בני האדם עושים מעשה שפירושו מרידה באל.

"סיפור מגדל בבל" מתאר את המשך ההידרדרות המוסרית של האנושות, התדרדרות שהחלה אצל האדם הראשון, והגיעה לשיאה בפרק י"א בו בני האדם מנסים למרוד באל וחוטאים בחטא הגאווה. בספרות חז"ל המונח "מגדל בבל" כמעט ואינו מופיע, ובמקומו בולט המונח "דור הפלגה", הדור שבו התפלגה הארץ ע"י ה', לאחר ניסיונם להתאחד.

הדמויות ואפיון בסיפור:

- 1) אלהים: בהתחלה מוצג כחושש מיוזמות האדם, ולבסוף מוצג ככל יכול המסכל את תוכניות האנושות המתמרדות.
- 2) האנושות: מתוארת בסיפור כדמות אחת מלוכדת, המדברת "שפה אחת ודברי אחדים", יוזמת מזימה וניגשת במרץ לבצע אותה.

תמצית הסיפור:

בני האדם הגיעו לשיא בהתפתחות הטכנולוגית, אבל ההדרדרות המוסרית שהתחילה כבר מראשית האנושות, ממשיכה גם עכשיו, אחרי המבול: בני האדם מנצלים את היכולת הטכנולוגית שלהם כדי לנסות למרוד בה': "נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים", הם רוצים להגיע למקום מושבו של ה'. האנושות מתאחדת כדי להעצים את כוחה: "פן נפוך על פני כל הארץ". הם חוטאים ביהירות וגאווה, ומרידה באלהים. בנוסף, הם בוחרים לשבת במקום אחד ובכך מפרים את הצו האלהי "ומלאו את הארץ".

תגובת האל

לנוכח יהירותם של בני האדם, מגיב ה' בלעג וכדברי קאסוטו ה' יורד לראות את העיר והמגדל שבנו בני האדם "יורד ה' לראות את העיר ואת המגדל אשר בנו בני האדם". בני האדם התאמצו להגיע לשמים, וחרף מאמצם ה' צריך לרדת למטה כדי לראות את מה שעשו.

קושי תיאולוגי- האומנם צריך ה' לרדת? וכי אין ה' יודע ורואה כל מה שמתרחש בעולמו?

פתרונות- 1. דיברה תורה בלשון בני אדם... (זוהי מטאפורה, כיוון שהאל מופשט וקשה לתאר את פעולותיו במילים). 2. (רש"י אומר) מעשה זה של ה' נועד להעביר מסר לשופטים – לפני שחורצים את הדין, יש לחקור היטב ולבדוק מקרוב. אין להסתפק במה ששומעים בלבד.

אל מול כל הכוונה שהייתה לבני האדם, מגיב ה' במעשה הפוך: ה' מבלבל את שפת בני האדם כדי שלא יוכלו לתקשר וליזום מזימות, וכן הוא מפזר אותם על פני כל הארץ כדי למנוע מהם את הכוח שמקנה הריכוזיות: "הבה נרדה ונבלה שם שפתם, אשר לא ישמעו איש את שפת רעהו; ויפץ ה' אותם משם על פני כל הארץ ויחדלו לבנות העיר" (8,7).

בני האדם נענשו על פי העיקרון של מידה כנגד מידה: השפה המשותפת שימשה אותם למימוש המזימות – ה' בלבבל את שפתם. הם בנו מגדל גבוה כדי להישאר מרוכזים יחדיו – ה' פיזר אותם.

קושי לשוני- מדוע הפסוק מנוסח בלשון רבים – הבה נרדה... ?
פתרון – יש הסבורים שלשון הרבים נועדה לציין שה' מתייעץ עם פמליה של מעלה, או שזהו ביטוי המעיד על זירוז- ה' מזדרז להענישם על מעשיהם. (קושי זה היה קיים גם בסיפור בריאת האדם: "נעשה אדם", וכן לאחר גירוש האדם מגן עדן: "הן האדם היה כאחד ממנו").

מבנה הסיפור

לסיפור מגדל בבל יש מבנה מיוחד. הסיפור נחלק ל- 2:

1) מעשה האנושות (פס' 1-4) ו **2) מעשה האלוהים** (פס' 5-9).

לכל איבר בחלק הראשון יש מקבילה בחלק השני. מבנה זה מדגיש כי הענישה היא על פי עיקרון של מידה כנגד מידה. לכל חלק בחטא- יש תגובה מתאימה בעונש (ישנו קשר מצלולי/לשוני/תוכני בין כל אחד מהחלקים במעשה האנושות לבין כל אחד מהחלקים במעשה האלהים).

בדי להבין את המבנה- כדאי להעזר בתרשים שמציב את מעשי האנושות ליד מעשי האל. [הסבר לתרשים בעמוד הבא: עקבו אחר כל חלק בחצי הראשון של התרשים, והעזרו בצבע המודגש כדי לזהות את הקשר הלשוני/מצלולי/תוכני למקבילה בחצי השני].

מעשה האנושות

- 1) ויהי כל הארץ שפה אחת
 - 2) וימצאו בקעה... וישבו שם
 - 3) ויאמרו איש אל רעהו
 - 4) הבה נלבנה לבנים
 - 5) ויאמרו הבה נבנה לנו
 - 6) עיר ומגדל
- מעשה האלהים**
- 6) וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל
 - 5) אשר בנו בני האדם
 - 4) הבה נרדה ונבלה את שפתם
 - 3) אשר לא ישמעו איש שפת רעהו
 - 2) ויפץ ה' אותם משם על פני כל הארץ
 - 1) כי שם בלל ה' שפת כל הארץ

מגמת הסיפור

"סיפור מגדל בבל" הוא סיפור אטיולוגי, אך ניתן גם למצוא בו לקח דתי – מוסרי.
*סיפור אטיולוגי הוא סיפור שבא להסביר תופעות שונות הקיימות בעולמו של המספר.
בסיפור מגדל בבל אנו מוצאים הסבר לעובדה שבני האדם מדברים בשפות שונות. לדעת חז"ל (וכן פרשני ימי הביניים כמו רש"י ורמב"ן) בראשית ימי האנושות הייתה שפה אחת, היא העברית, היא שפת הקודש בה דיבר ה' עם האדם הראשון.
*לקח מוסרי הסיפור בא להציג לקח מוסרי – בני האדם חטאו כלפי ה' ועל כן נענשו ב- 'מידה כנגד מידה'.

השוואה בין דור המבול לדור הפלגה: חטא בין אדם לה' (דתי) פחות חמור מחטא בין אדם לחברו. דור המבול חטא ביחסים שבין אדם לחברו, חטאים מוסריים, ולכן נענש בחומרה רבה (הדור החוטא הוכחד). לעומת זאת, דור הפלגה חטא מבחינה דתית בכך שמרד בה', אבל מבחינה מוסרית בהתנהגות של "בין אדם לחברו" הם לא חטאו, ולכן ה' העניש אותם בעונש קל יותר: פיזורם בעולם, ללא פגיעה בחייהם.